

УДК 340

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Бежевець А.М.,

старший викладач кафедри адміністративного, фінансового та господарського права НТУУ «КПІ», директор юридичної клініки «Defendo» ФСП НТУУ «КПІ»

Морєва К.І.,

студентка факультету соціології і права НТУУ «КПІ»

В данній статті проаналізовано питання безоплатної правової допомоги, розглянуто розвиток даної проблеми і розкрито варіанти її вирішення.

This article analyzes the question of free legal aid, considers the development of this problem and uncovers solutions to it.

У даній статті роаналізовано питання безоплатної правової допомоги, розглянуто розвиток даної проблеми і розкрито варіанти її вирішення.

Ключові слова: Безоплатна правова допомога, юридична клініка, правовий захист населення, державна гарантія.

На сучасному етапі розвитку України гостро постало питання правового захисту людей, які неспроможні оплатити надання їм правової допомоги, оскільки сьогодні кваліфікована юридична допомога зазвичай коштує недешево.

08 липня 2011 року було прийнято Закон України № 3671-VI «Про безоплатну правову допомогу». Згідно цього закону безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1].

Виділяють безоплатну правову допомогу двох видів: первинну та вторинну. Що стосується первинної допомоги – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань, складення заяв, скарг та інших документів правового характеру, надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації).

Суб'єктами безоплатної первинної правової допомоги можуть бути: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; спеціалізовані установи.

Що стосується другого виду, а саме безоплатної вторинної правової допомоги, то це вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя (захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру).

Визначено також коло осіб, які мають право на таку допомогу, а саме: особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України "Про прожитковий мінімум" для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення [2]; інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб; діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; особи, до яких застосовано адміністративне затримання; особи, до яких застосовано адміністративний арешт; підозрювані у вчиненні злочину особи, які затримані органами дізнання та слідства; особи, до яких як запобіжний захід обрано взяття під варту; особи, у справах яких відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України участь захисника є обов'язковою [3]; особи, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців" [4]; ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" [5]; особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань; особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності, також, особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, а також особи, реабілітовані відповідно до законодавства країни.

На підставі ст. 29 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» фінансування безоплатної первинної правової допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України на утримання відповідних органів виконавчої влади, місцевих бюджетів та інших джерел. Фінансування безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України [1].

На нашу думку, прийняття Закону України «Про надання безоплатної правової допомоги» було досить доцільним, та в подальшому сприятиме державі у забезпеченні належного виконання міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини, запровадженні європейських стандартів у галузі надання правової допомоги та доступу до правосуддя.

Дивлячись на досвід зарубіжних країн, підставно стверджувати, що значним кроком на шляху до вирішення проблеми безоплатної правової допомоги в Україні, стало впровадження юридичних клінік, які створюються як структурні підрозділи вищого навчального закладу і займаються наданням юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення на безоплатній основі.

Завдяки своєму функціонуванню юридична клініка створює умови для залучення студентів-правників до практики та надання безкоштовної правової допомоги тим, хто її потребує. Тобто така діяльність містить в собі два компоненти: соціальний (безкоштовна правова допомога) та навчальний (вдосконалення практичних знань та умінь студентів).

Юридична клініка — це структурний підрозділ юридичного факультету або вищого навчального закладу, у рамках якого студенти надають безкоштовні юридичні консультації особам, що не мають можливості звернутися за платною юридичною допомогою.

У відповідності до Наказу Міністерства освіти і науки України № 592 від 03 серпня 2006 року "Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу», юридичні клініки мають функціонувати у всіх навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом "Право", незалежно від форми власності і підпорядкування [6].

Досить цікавою є історія виникнення такого явища, як юридична клініка. Одним із перших, у 1901 році, російський професор Олександр Люблінський описав концепцію юридичної клініки, як варіант моделі медичної клініки. У 20—30 роки ХХ століття термін "клінічна юридична освіта" починає вживатися у США завдяки працям професора Вільяма Рова. Ідея обох професорів ґрунтувалася на багатовікових традиціях набуття навичок медичної професії, які дозволяли студентам-медикам надавати допомогу реальному пацієнтові лише під керівництвом досвідчених лікарів.

Поява цього терміну визначила розвиток нового напрямку у сфері юридичної науки. Близько шістдесят років тому в США з'явилася ідея введення на юридичних факультетах вищих навчальних закладів практичного курсу, який би надавав можливість студентам практично застосовувати знання, які вони отримують на теоретичних курсах, і паралельно надавати кваліфіковану юридичну допомогу тим верствам населення, які не в змозі заплатити за юридичні послуги у вирішенні своїх проблем. До того часу навчання майбутніх правників полягало лише у вивченні ними реальних справ (прецедентів). Безперечно, цей метод сприяв розвитку сильної теоретичної бази студентів, проте досвіду в застосуванні набутих знань, тобто навичок процесуальної діяльності, студенти не отримували. У зв'язку з цим, в 70-х роках ХХ століття юридичні клініки в Америці набули високої популярності.

Згодом юридичні клініки здобувають широку підтримку в інших країнах світу — Англії, Німеччині, Франції, Росії, інших європейських державах. А в Україні перша юридична клініка з'явилась у 1996 році. Це юридична клініка Pro bono (що в перекладі означає «для добра») Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

З квітня 2011 року юридична клініка функціонує і в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», під офіційною назвою «Defendo». Вона була створена студентами-правниками факультету соціології і права та їх провідними науковими керівниками у галузі права.

Юридична клініка керується у своїй діяльності такими основними принципами:

- 1) законності;
- 2) об'єктивності;
- 3) безвідплатності надання правової допомоги;
- 4) повного інформування клієнта про правила роботи юридичної клініки;
- 5) прозорості;
- 6) компетентності та добросовісності.

Головною метою цього правового інституту є поєднання інтересів громадян, що потребують правової допомоги і неспроможних оплатити послуги юриста, та студентів, зацікавлених в отриманні практичних знань та набутті навичок процесуальної діяльності, які сприятимуть їх майбутньому працевлаштуванню і кар'єрі.

Ст. 59 Конституції України гарантує право кожного на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом [7]. Однак положення цієї статті, в частині можливості одержання правової допомоги безкоштовно, реалізовані на даний час не достатньо. На нашу думку, таке положення значною мірою є декларативним, адже не знаходить своєї реалізації в законах, що містили б гарантії його застосування.

Досліджуючи питання проблем розвитку надання безоплатної правової допомоги, слід зауважити, що Закон України «Про безоплатну правову допомогу» не містить жодної норми, що

була б присвячена діяльності юридичних клінік в Україні у забезпеченні громадян безоплатною правовою допомогою. Проте, саме цей нормативно-правовий акт мав би сприяти розв'язанню зазначеної проблеми, визначивши основні засади функціонування юридичних клінік вже на законному (а не підзаконному) рівні.

Отже, українська держава має приділити більшої уваги проблемі правового захисту населення. Розвиток громадянських інститутів з надання безкоштовної правової допомоги і, особливо, юридичних клінік у профільних ВНЗ і факультетах, сприятиме правовій захищеності наших громадян, які не мають достатніх матеріальних можливостей найняти адвоката, отримати платну юридичну консультацію тощо.

Не зважаючи на прийняття закону «Про безоплатну правову допомогу», зазначена проблема залишається не розв'язаною, адже норми цього закону не регламентують ці актуальні питання. Таким чином, сучасний стан національного законодавства з питань забезпечення нужденних верств населення безоплатною правовою допомогою потребує подальшого реформування, в тому числі за допомогою імплементації міжнародно-правових норм в законодавчі акти України.

Література

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»// Відомості Верховної Ради України від 08.07.2011 року – № 3671-VI.
2. Закон України "Про прожитковий мінімум"// Відомості Верховної Ради України від 15.07.1999 року – № 966-XIV
3. Кримінально-процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України від 05.04.2001 року– № 2341-III– Ст. 47.
4. Закону України "Про біженців"// Відомості Верховної Ради України від 21.06.2001 року – № 2557-III.
5. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"// Відомості Верховної Ради України від 21.06.2001 року – № 3551-XII.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України № 592 від 03.08.2006р. "Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу» // Офіційний вісник України від 23.08.2006р., №32, стор. 417, ст. 2365
7. Конституція від 28.06.1996 року. —К.: Видавництво Право. 1996 рік. Ст. 59.
8. С. Нечипорук. Історія юридичної клініки // «Хрещатик» № 226 (3442)від 23 грудня 2008 року.